

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หนังสือพระสาวกนิพพาน ฉบับสำนวนแปลร้อย ที่หอสมุดแห่งชาติจัดพิมพ์มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับประวัติของพระอรหันต์ ๖๗ เรื่อง เป็นคัมภีร์ภาษาบาลีประเภทนิพพานที่แต่งขึ้นในประเทศไทย ได้คัดลอกจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา มีความยาวสั้นต่างกัน แต่ละเรื่องมุ่งกล่าวถึงประวัติของพระอรหันต์ทั้งในชาติปัจจุบันและอดีตชาติ การกล่าวถึงอดีตชาติเพื่อบอกให้รู้ว่าแต่ละท่านได้เวียนว่ายตายเกิด ได้พบพระพุทธเจ้า ตั้งจิตปรารถนาเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน ส่วนการกล่าวถึงชาติปัจจุบันเพื่อบอกให้รู้ว่าท่านบรรลุมรรคผลนิพพานตามปรารถนาและดับสังขารไป อันเป็นแนวคิดในการตั้งชื่อเรื่องนี้

คัมภีร์สาวกนิพพานได้จัดพิมพ์เผยแพร่แล้ว ๒ ครั้ง คือ ปีพุทธศักราช ๒๔๕๘ แยกเป็น ๒ เล่ม ในงานพระศพพระเจ้าองค์ยาเธอ กรมหมื่นสรวรรค์วิไลยนรบดี และปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ พิมพ์รวมเป็นเล่มเดียวกันในงานพระเมรุพระศพ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (จวน อุฏฐายี) การจัดพิมพ์ทั้ง ๒ ครั้งนี้ก็คือฉบับเดียวกันนั่นเอง

แต่คัมภีร์เรื่องนี้ยังไม่ได้มีการตรวจชำระฉบับภาษาบาลีล้วนเป็นอักษรไทย ผู้วิจัยจึงได้นำฉบับที่สมบูรณ์ที่สุดทั้ง ๑๔ เรื่องนี้ ไปตรวจสอบกับฉบับสำนวนแปลร้อยที่จัดพิมพ์ไว้แล้ว พบว่ามีเนื้อเรื่องตรงกันอยู่ ๑๒ เรื่อง เป็นสำนวนแปลร้อยมุ่งเก็บเอาเฉพาะใจความเพียงบางตอนเท่านั้น ไม่ได้แปลเพื่อรักษาภาษาบาลีตามต้นฉบับเดิมทุก ๆ คำ และมีการตัดทิ้งเป็นตอนก็มี

ดังนั้น เพื่อประโยชน์ในการศึกษาภาษาบาลี และเพื่อเผยแพร่ประวัติของพระอรหันต์ให้กว้างขวางออกไป ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกคัมภีร์นี้มาปริวรรตแล้วตรวจชำระเป็นอักษรไทย เพื่อค้นที่มาของเนื้อเรื่อง ศึกษาลักษณะภาษาและการประพันธ์อีกด้วย

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อปริวรรตและตรวจชำระคัมภีร์สาวกนิพพานเป็นอักษรไทย ภาษาบาลี

จำนวน ๑๔ เรื่อง คือพระกัจจายนเถรนิพพาน พระอัญญาโกณฑัญญเถรนิพพาน พระมหากัสสปเถรนิพพาน พระปัญณเถรนิพพาน พระสารีบุตรเถรนิพพาน พระมหาโมคคัลลานเถรนิพพาน พระפקุลเถรนิพพาน พระพาหิยะทวารุจิริยเถรนิพพาน พระเจ้าสุทโธทนมหาราชนิพพาน พระสาณูเถรนิพพาน พระนางมหาปชาบดีโคตมีนิพพาน พระทัพพมัลลบุตรเถรนิพพาน มหาวิไชยเศรษฐี และพระกุนทลและพระพยัคฆเถรนิพพาน.

๒.๒ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สาวกนิพพาน

๒.๓ เพื่อศึกษาลักษณะภาษาและการประพันธ์ในคัมภีร์สาวกนิพพาน

๓. แนวเหตุผล ทฤษฎีสำคัญ หรือสมมติฐาน

คัมภีร์สาวกนิพพานเป็นการนำเสนอประวัติของบุคคลสำคัญในทางศาสนา เพื่อสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ตามลักษณะภาษาและการประพันธ์ สันนิษฐานว่าคัมภีร์นี้น่าจะแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย

๔. ขอบเขตของการวิจัย

๔.๑ ตรวจสอบคัมภีร์สาวกนิพพานฉบับที่สมบูรณ์เท่านั้น

๔.๒ แปลคัมภีร์ที่ตรวจสอบแล้วเป็นภาษาไทย

๔.๓ ศึกษาประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สาวกนิพพาน

๔.๔ ศึกษาลักษณะภาษาและการประพันธ์ในคัมภีร์สาวกนิพพาน

๕. ขั้นตอนของการวิจัย

๕.๑ คัดเลือกคัมภีร์ที่จะปริวรรต

๕.๒ ปริวรรตคัมภีร์สาวกนิพพานอักษรขอมเป็นอักษรไทยในเบื้องต้น ๑ ฉบับ

๕.๓ ตรวจสอบกับฉบับอื่น ๆ อีก ๘ ฉบับ

๕.๔ ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะภาษาและการประพันธ์

๕.๕ สรุปผลและนำเสนอผลงานวิจัย

๖. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๖.๑ ได้ต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์สาวกนิพพาน ฉบับภาษาบาลี อักษรไทย

๖.๒ ได้ความรู้และความเข้าใจหลักอักขรวิธีการภาษาบาลีอักษรขอมและมอญ

๖.๓ ได้เข้าใจการเขียนประวัติบุคคลสำคัญในพระพุทธศาสนา

๖.๔ ได้รู้ลักษณะภาษาและการประพันธ์ภาษาบาลีในสมัยอยุธยาตอนปลาย

๗. วิธีการดำเนินการวิจัยและการตรวจชำระ

๗.๑ การค้นคว้ารวบรวมต้นฉบับโบราณคัมภีร์สาวกนิพพาน ภาษาบาลีล้วน จะคัดเลือกเฉพาะฉบับที่มีความสมบูรณ์ทางกายภาพโบราณเท่านั้น ได้ฉบับภาษาบาลี อักษรขอม จำนวน ๘

ฉบับ และ "ฉบับลายรดน้ำดำ" อักษรมอญ เลขที่ ๑/๑-๕ ตู ๑๓๑ อีกฉบับหนึ่งมาปริวรรตและตรวจชำระแปลเป็นภาษาไทย

๗.๒ "ฉบับรดน้ำแดง" เลขที่ ๒๓๖๒/ก/๑-๕ มีตราประจำรัชกาลที่ ๒ จำนวน ๕ ผูก เป็นฉบับที่เก่าที่สุด (หากถือตามหลักฐานของใบลานที่ระบุอายุไว้) จะใช้เป็นฉบับหลักในการตรวจสอบกับฉบับอื่น ๆ

๗.๓ หากเนื้อหาส่วนใดตรงกับในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หรือปกรณ์สำคัญในพระพุทธศาสนาจะยึดตามฐานข้อมูลเดิม แต่ขอบเขตของเนื้อเรื่องจะยึดถือตามที่ปรากฏในต้นฉบับใบลาน

๗.๔ ถ้ามีการจารคำหรือข้อความตกไป จะเพิ่มเข้ามาโดยใส่ไว้ในเครื่องหมายวงเล็บในกรณีของเนื้อเรื่องในตอนนั้นที่ไม่สามารถค้นที่มาได้

๗.๕ ในการปริวรรตและตรวจชำระ จะแก้ไขอักษรวิธีภาษาบาลีให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีมาตรฐาน มุ่งรักษาความหมายของภาษาบาลีให้ตรงตามต้นฉบับใบลาน

๘.ต้นฉบับตัวเขียนใบลานและลักษณะเฉพาะของแต่ละฉบับที่ใช้ในการตรวจชำระ

ผู้วิจัยได้คัดเลือกต้นฉบับใบลานคัมภีร์สาวกนิพพานจากหอสมุดแห่งชาติ ท้าวาสุภกริกรุเทศฯ ที่มีเนื้อหาสมบูรณ์พอที่จะทำการปริวรรตและตรวจชำระได้ ดังนี้

๘.๑ **ฉบับรดน้ำแดง** ไม่ประดับลายทองเงิน อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร เลขที่ ๒๓๖๒/ก/๑-๕ หิ้ง ๑๐ ชั้น ๕/๑ ๒๓๖๒/ข ๒๓๖๒/ค มีตราประจำรัชกาลที่ ๒ จำนวน ๕ ผูก หน้าลานละ ๕ บรรทัด ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและปีที่สร้าง ระบุชื่อเรื่องว่า "พระบาฬีสาวกนิพพาน" ลักษณะการจารตัวบรรจงสวยงาม ขนาดความยาว ๕๘.๕ ซม. และความกว้าง ๕.๕ ซม. มีแทรกต้นฉบับใบลานเข้ามาอีก ๑ ผูก (การนิพพานของพระปุลณณะ และมหาวิไชยเศรษฐี) ฉบับดังกล่าวใช้อักษรย่อว่า "รด."

๘.๒ **ฉบับทองน้อย** ไม่ประดับลายก้ามระลอก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร เลขที่ ๒๓๗๙/ก/๑-๕ หิ้ง ๑๐ ชั้น ๕/๑ ๒๓๗๙/ข รัชกาลที่ ๓ จำนวน ๕ ผูก หน้าลานละ ๕ บรรทัด ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและปีที่สร้าง ระบุชื่อเรื่องว่า "พระบาฬีสาวกนิพพาน" ลักษณะการจารตัวบรรจงสวยงาม ขนาดความยาว ๕๕.๕ ซม. และความกว้าง ๕ ซม. ฉบับดังกล่าวใช้อักษรย่อว่า "ทน."

๘.๓ **ฉบับรดน้ำดำโท** ไม่ประดับประดับเกล็ดหอย อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร เลขที่ ๒๓๙๑/ก/๑-๕ หิ้ง ๑๑ ชั้น ๔/๑ ๒๕๙๑/ข ๒๕๙๑/ค ๒๕๙๑/ง รัชกาลที่ ๓ จำนวน ๕ ผูก หน้าลานละ ๕ บรรทัด ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและปีที่สร้าง ระบุชื่อเรื่องว่า "พระบาฬีสาวกนิพพาน" ขนาดความยาว ๕๖ ซม. และความกว้าง ๕ ซม. ฉบับดังกล่าวใช้อักษรย่อว่า "รท."

๘.๔ ฉบับล่องชาด ไม่ประทับธรรมดา อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร เลขที่ ๒๓๘๑ / ก/ ๑-๖ หิ้ง ๑๐ ชั้น ๕/๑ ๒๓๘๑ / ข รัชกาลที่ ๔ จำนวน ๖ ผูก หน้าลานละ ๕ บรรทัด ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและปีที่สร้าง มีการแสดงเครื่องหมายของการอ่านและร่องรอยของการแก้ไข ขนาดความยาว ๕๕.๕ ซม. และความกว้าง ๕ ซม. มีการจารหน้าปกว่า "หนังสือห้าฉบับมิได้... จบส่งไปล้านช้างแล้วชำระตามรู้ตามเห็น" โดยปกติฉบับหลวงแต่ละผูกจะมี ๒๔ ลาน แต่ผูกที่ ๖ มีเพียง ๑๖ ลาน ฉบับดังกล่าวใช้อักษรย่อว่า "ลช."

๘.๕ ฉบับทองทึบ ไม่ประทับทาน้ำมัน อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร เลขที่ ๒๓๗๗/ก/ ๑-๖ หิ้ง ๑๖ ชั้น ๕/๑ ๒๓๗๗/ข รัชกาลที่ ๕ จำนวน ๖ ผูก หน้าลานละ ๕ บรรทัด ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและปีที่สร้าง ระบุชื่อเรื่องว่า "พระบาทีสาวกนิพพาน" การจารอักษรตัวเล็ก สวยงามมาก ขนาดความยาว ๓๘ ซม. และความกว้าง ๕ ซม. ฉบับดังกล่าวใช้อักษรย่อว่า "ท.๑"

๘.๖ ฉบับทองทึบ อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร เลขที่ ๒๓๘๐/๑-๕ หิ้ง ๑๐ ชั้น ๕/๑ จำนวน ๕ ผูก หน้าลานละ ๕ บรรทัด ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและปีที่สร้าง ระบุชื่อเรื่องว่า "พระบาทีสาวกนิพพาน" ลักษณะเป็นฉบับโบราณธรรมดา ปกห่อโบราณธรรมดา ขนาดความยาว ๕๕ ซม. และความกว้าง ๕ ซม. หน้าปกผูกที่ ๑ จารว่า "อินทสุวณฺณภิกขุ เป็นผู้จัด....สกราชล่วงแล้ว ๒๓๗๒ ปีฉลุ หนังสือพระยาสุรเสนา, โหมมตุน, สีกาโครบผู้ลูก (สาว) ทรงสร้างไว้ในพระศาสนาแล" หน้าปกผูกที่ ๒ จารว่า "อินทสุวณฺณภิกขุ เป็นผู้จัดแจงสกราชล่วงแล้ว ๒๓๗๒ ปีฉลุ ฉศก หน้าปกผูกที่ ๓-๕ จารเหมือนกับหน้าปกผูกที่ ๒ ฉบับดังกล่าวใช้อักษรย่อว่า "ท.๒"

๘.๗ ฉบับทองทึบ อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร เลขที่ ๒๓๗๘/ก/๑-๕ หิ้ง ๑๐ ชั้น ๕/๑ รัชกาลที่ ๕ จำนวน ๕ ผูก หน้าลานละ ๕ บรรทัด ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและปีที่สร้าง ระบุชื่อเรื่องว่า "พระบาทีสาวกนิพพาน" การจารสวยงาม ขนาดความยาว ๓๕ ซม. และความกว้าง ๕ ซม. ฉบับดังกล่าวใช้อักษรย่อว่า "ท.๓"

๘.๘ ฉบับทองทึบ อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร เลขที่ ๒๓๗๕/ก/๑-๔ รัชกาลที่ ๕ จำนวน ๔ ผูก หน้าลานละ ๕ บรรทัด ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและปีที่สร้าง ระบุชื่อเรื่องว่า "พระบาทีสาวกนิพพาน" ขนาดความยาว ๔๔.๕ ซม. และความกว้าง ๔.๕ ซม. ฉบับดังกล่าวใช้อักษรย่อว่า "ท.๔"

๘.๙ ฉบับลายรดน้ำดำ ไม่ประทับลายทองเงิน อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร เลขที่ ๑/ ๑/๑-๕ ตู๋ ๑๓๑ จำนวน ๕ ผูก หน้าลานละ ๕ บรรทัด ไม่ปรากฏนามผู้แต่งและปีที่สร้าง ระบุชื่อเรื่องว่า "พระบาลีสาวกนิพพาน" การจารสวยงาม ขนาดความยาว ๕๔ ซม. และความกว้าง ๕ ซม. ฉบับดังกล่าวใช้อักษรย่อว่า "ลด."

๙. ลักษณะร่วมที่ปรากฏในฉบับต่าง ๆ

ต้นฉบับโบราณจำนวน ๙ ฉบับดังกล่าว มีลักษณะร่วมกัน ดังนี้

๙.๑ มีขนาดความยาวโดยเฉลี่ย ๔๕-๕๕ ซม. และความกว้างโดยเฉลี่ย ๔.๕ - ๕ ซม.

๙.๒ ต้นฉบับโบราณในหอสมุดแห่งชาติ จารด้วยอักษรขอมหน้าละ ๕ บรรทัด อันเป็นลักษณะของฉบับหลวง

๙.๓ เกือบทุกฉบับไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ผู้จาร และ พ.ศ.ที่จาร (ยกเว้นฉบับทองที่บ ท.๒)

๙.๔ จำนวนอักษรที่จารแต่ละบรรทัด มีจำนวนระหว่าง ๘๐-๘๕ อักษร

๙.๕ ลักษณะตัวอักษรที่จารโดยภาพรวม จารได้งดงามและชัดเจน

๙.๖ คัมภีร์สาวกนิพพานที่พบที่แผนกงานบริการหนังสือภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติทำวาสุกรี กรุงเทพฯ มีลักษณะการสืบทอดอยู่ในสายเดียวกัน

๙.๗ ต้นฉบับโบราณทั้ง ๙ ฉบับนี้ ส่วนมากมีความยาวโดยประมาณ ๕-๖ ฟูก มีจำนวนใบลานที่ใช้ในการจาร ฟูกละ ๒๓-๒๗ ลาน และจะมีฟูกละ ๒๔ ลานเป็นส่วนมาก

๙.๘ การบอกหน้าลานในแต่ละฟูกมีตัวอักษรกำกับหน้าลาน ด้านซ้ายมือในแต่ละหน้าลานเหมือนกัน คือ มีการแจกลูกตั้ง เริ่มตั้งแต่ ก,กา,กิ,กี,กู,กุ,เก,ไก,โก,เกา,ก่า,กะ ข,ชา,ชิ,ชี,ชู,ชู,เข,ไซ,ไซ,เขา,ข่า,ชะ ฯลฯ ฎ,ฎา,ฎิ,ฎี,ฎุ,ฎู,ฎเ,ฎไ,ฎอ,ฎา,ฎ่า,ฎะ ฐ,ฐา,ฐิ,ฐี,ฐุ,ฐู,ฐเ,ฐไ,ฐอ,ฐา,ฐ่า,ฐะ ไปตามจำนวนหน้าลานที่มีอยู่ในแต่ละฟูก

๙.๙ ขึ้นต้นฟูกและลงท้ายฟูกเหมือนกันเกือบทุกฉบับ จึงแยกประเภทได้ ดังนี้

๙.๙.๑ ฉบับรดน้ำแดง (รด.) ฉบับทองน้อย (ทน.) ฉบับรดน้ำดำโท (รท.) ฉบับทองที่บ (ท.๓) ฉบับลายรดน้ำดำ อักษรมอญ (ลจ.) และฉบับทองที่บ (ท.๒) มีการขึ้นต้นฟูกและลงท้ายฟูก ดังนี้

ฟูกที่	ขึ้นต้น	ลงท้าย
๑	เอกสุมี กิร สมเย...	ปุชาสกุการานิ อาทาย
๒	กุกุกุฏสมปาดปพุดตสส ...	ปคุคาราวาปี คาวา -
๓	ฉาดกา วา อนุดเกน ...	เอวิ สหสเสน เจ
๔	ปริจฉินุนคาธา โหนติ...	มหามายาย กนิฏจกคินี
๕	ลกขกปาถกา...	ทสมสุตตวณฺณนา สมดา พุรปาฬีสาวก นิพพานํ นิฏฺจิตํ จูทสวตถุ

๙.๙.๒ ฉบับล่องชาด (ลช.) มีการขึ้นต้นฟูกและลงท้ายฟูก ดังนี้

ฟูกที่	ขึ้นต้น	ลงท้าย
๑	เอกสุมี กิร สมเย...	วุดตํ กโรตติ อนฺโต -
๒	กุกุฎยา พุกตํ ปมุเขปี...	อกตตกเมว วุดตํ ๔ อิทา -

๓	มากเชสุติ เอว์ นามเก...	ปรินิพพาทสุสาปิ เม สรีร์ ภิกขุ -
๔	สังฆสส ปลิโพธ มา...	กุลสทสเสหิ การิเต นิโครธ -
๕	ราเม วิหาลิ...	สกุยกุเล ชาโต สากุยานํ ฆรมาคมุ
๖	อหํ วสิตถา สญฉาส...	วตุตํ กโรตีติ อนุโต-

๙.๙.๓ ฉบับทองทึบ (ท.๑) มีการขึ้นต้นผูกและลงท้ายผูก ดังนี้

ผูกที่	ขึ้นต้น	ลงท้าย
๑	เอกสมิ กิร สมเย...	วตุตํ กโรตีติ อนุโต-
๒	กุฎิยา พหุคตรํ ปมุเขปิ...	ปตตจิวรนุติ เอตตคกเมว วตุตํ
๓	มากเชสุติ เอว์ นามเก...	เม สรีร์ ภิกขุ-
๔	สังฆสส ปลิโพธ มา...	การิเต การิเต นิโครธ -
๕	ราเม วิหาลิ...	ตสส วจันํ วเน กตตร-
๖	อตตปจจุกขกิริยา...	ทสมสตุตวณฺณนา สมตา พุรปาฬีสาวก นิพฺพานํ นิฏฺฐิตํ จุทสวตฺถุ

๙.๙.๔ ฉบับทองทึบ (ท.๔) มีการขึ้นต้นผูกและลงท้ายผูก ดังนี้

ผูกที่	ขึ้นต้น	ลงท้าย
๑	เอกสมิ กิร สมเย...	ปฺุชาสกุการานิ อาทาย
๒	กุกกุฏสมปาดปพุตตส...	ปฺุคคาราปิ คาวา-
๓	ฉาตกา อนุตเคน...	เอว์ สทสเสน เจ
๔	ปริจฺฉินฺนคาถา โหนฺติ...	มหามายาย กนิฏฺฐภคินิ

๑๐.วิวัฒนาการและความเป็นมาของการคัดลอกและการจารต้นฉบับ

การที่จะจัดเรียงลำดับว่าฉบับใดก่อนหลัง ฉบับใดคัดลอกกันมา ไม่สามารถระบุได้ จำเป็นต้องใช้วิธีการสันนิษฐานโดยพิจารณาจากประวัติการสร้างคัมภีร์ และลักษณะการคัดลอกของแต่ละผูก แยกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

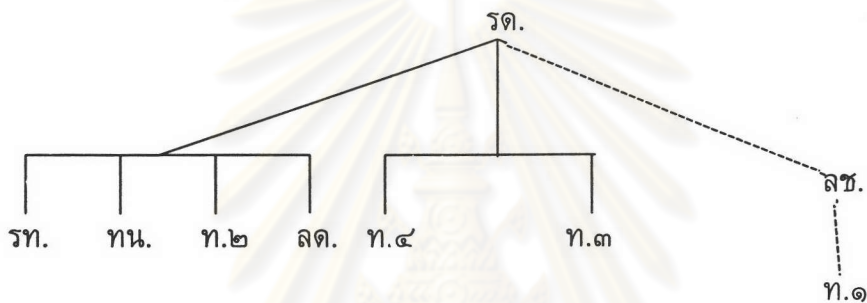
๑๐.๑ กลุ่มที่ขึ้นต้นผูกและจบผูกเหมือนกันทุกประการ (ฉบับทองทึบ ท.๔ มีต้นฉบับโบราณไม่สมบูรณ์คือผูกสุดท้ายสูญหายไป) ดังนี้

๑. ฉบับรดน้ำแดง เลขที่ ๒๓๖๒/ก/๑-๕ รัชกาลที่ ๒ รด.
๒. ฉบับทองน้อย เลขที่ ๒๓๗๙/ก/๑-๕ ไม่ระบุยุค ทน.
๓. ฉบับรดน้ำดำโท เลขที่ ๒๓๙๑/ก/๑-๕ รัชกาลที่ ๓ รท.

๔. ฉบับทองทึบ เลขที่ ๒๓๗๕/ก/๑-๔	รัชกาลที่ ๕	ท.๔
๕. ฉบับทองทึบ เลขที่ ๒๓๗๘/ก/๑-๕	รัชกาลที่ ๕	ท.๓
๖. ฉบับทองทึบ เลขที่ ๒๓๘๐ /ก/๑-๕	ไม่ระบุยุค	ท.๒
๗. ฉบับลายรดน้ำดำ เลขที่ ๑/๑/๑-๕	ไม่ระบุยุค	ลต.

๑๐.๒ กลุ่มที่ขึ้นต้นผูกและจบผูกเหมือนกัน ตั้งแต่ผูกที่ ๑-๕ มีอยู่ ๒ ฉบับคือ ฉบับทองทึบ (ท.๑) สมัยรัชกาลที่ ๕ และ ฉบับล่องชาด (ลช.) สมัยรัชกาลที่ ๔ แต่ผูกที่ ๖ ขึ้นต้นผูกและจบผูกไม่เหมือนกันกับฉบับทองทึบ (ท.๑) คือได้จารซ้ำโดยนำตอนท้ายผูกที่ ๑ มาจารอีกหรืออาจจะนำจากฉบับอื่นมารวมกับฉบับนี้ก็ไม่ได้

เมื่อได้ศึกษาวิเคราะห์ตามหลักเกณฑ์ข้างต้น ทำให้ได้ข้อสรุปและข้อสันนิษฐานจากการจารคัดลอกต้นฉบับโบราณ ตามแผนภูมิ ดังนี้

๑๑. ลักษณะการจารและข้อสังเกตในการจาร

เมื่อสังเกตลักษณะการจารตัวอักษรพบว่า ผู้จารยังมีข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดอยู่ เช่น จารตกไปครึ่งประโยคก็มี ทั้งประโยคหรือสองประโยคก็มี ส่วนการจารผิดอาจจะเป็นเพราะความพลั้งเผลอ หรือขาดความรู้ในด้านอักขรวิธีก็ได้ ผู้วิจัยจึงมีได้พบข้อผิดพลาดในการจาร ดังนี้

๑๑.๑ การจารสระ

มีจารสระตก

จารสระจม คือ อี เป็นสระจม คือ อี เป็นส่วนมาก เช่น

นิลีย	จารเป็น	นิลีย	มหากสุสพ.
คมุภีรตุถ์	จารเป็น	คมุภีรตุถ์	มหากจุจายน.
วิกิริตวา	จารเป็น	วิกิริตวา	สารีปุตต.
สมิเป	จารเป็น	สมิเป	กุณฑล.

^๑ สระจม เป็นที่ต้องพึงพัญชนะและจะต่างจากสระลอยที่เป็นสระพิเศษใช้เขียนต้นคำ.

จารสระจม คือ อุ จารเป็นสระจม คือ อู เป็นส่วนมาก เช่น

อวิทุเร	จารเป็น	อวิทุเร	सानุ.
อสุสูนิ	จารเป็น	อสุสูนิ	มหากจุจายน.
พลวปจจุสกาโล	จารเป็น	พลวปจจุสกาโล	อัญญา.

การจารที่ผิดพลาดหรือบกพร่องมากที่สุด คือการจารสระจม อี เป็นสระจม คือ อี และ จารสระจม อุ เป็นสระจม อู นอกจากนี้ก็มีการสระจม อา เป็นสระผสม เอ กับ อา ที่หมายถึง โอ หรือสระโอ (o) เป็นสระเอ (e) ก็มี นอกจากนั้นก็มีการจารสระเสียงยาวเป็นเสียงสั้น

๑๑.๒ การจารพยัญชนะ

จารตัวอักษรขอมและอักษรมอญที่ใกล้เคียงกันผิดพลาดเป็นอักษรเดียวกัน หรือสลับกัน
ดังนี้

จารพยัญชนะตก เช่น

ปรธน์	จารเป็น	ปรน	มหากจุจายน.
สามเณราติ	จารเป็น	สามราติ	सानุ.
น ชรา	จารเป็น	นรา	มหาปชา.
วิหาย	จารเป็น	วีย	มหาปชา.

การจารพยัญชนะซ้อน

มีจารพยัญชนะซ้อนในที่ไม่ควรซ้อน เช่น

สุจริต	จารเป็น	สุจริต	มหากจุจายน.
สนนิปตีสู	จารเป็น	สนนิปตีสู	มหากสุสป.

มีจารพยัญชนะไม่ซ้อนในที่ควรซ้อน เช่น

อคคเหสิ	จารเป็น	อคเหสิ	ปุณณ.
นิรุชณนติ	จารเป็น	นิรุชนติ	มหาวิ.
อวิชชมานะ	จารเป็น	อวิชมานะ	มหาโมค.

พยัญชนะที่มีฐานกรณ์ต่างกันแต่อ่านออกเสียงเหมือนกัน

จารพยัญชนะที่มีฐานกรณ์ต่างกันแต่อ่านออกเสียงเหมือนกัน คือพยัญชนะที่มีเสียงคล้ายคลึงกัน หรือเป็นพยัญชนะต่างวรรคกัน เช่น พยัญชนะวรรคมุทชะกับพยัญชนะวรรคทันตชะ แต่เวลาคนไทยอ่านหรือออกเสียงจะเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันจนเปลี่ยนไป ดังนี้

ฎ จารเป็น ต เช่น

ปฏิลภนุติ	จารเป็น	ปติลภนุติ	มหากัจจายน.
ปฏิคคหิตา	จารเป็น	ปติคคหิตา	สุทฺโธทน.
ปฏิปาฎิยา	จารเป็น	ปติปาฎิยา	ปุณณ.

จ จารเป็น ถ เช่น

อุฎฺฐานเมว	จารเป็น	อุตฺถานเมว	สาริปุตฺต.
ลกฺขกปาถกา	จารเป็น	ลกฺขกปาถกา	มหาปชา.
จानนฺตเร	จารเป็น	ถานนฺตเร	มหาปชา.

ฎจ จารเป็น ตถ ก็มี เช่น

สนฺนิฎฺฐานํ	จารเป็น	สนฺนิตฺถานํ	ทพฺพ.
รฎฺจปิณฺฑํ	จารเป็น	รตฺถปิณฺฑํ	พุกฺกุล.

พัยฺญชนะสังโยควรรค ก

จารพัยฺญชนะสังโยควรรค ก คือมีการคง - (นิกหิต) แทนพัยฺญชนะตัวที่ ๕ ของวรรค ก ไม่เปลี่ยนไปตามหลักพัยฺญชนะสังโยค อาจจะเป็นความนิยมของการเขียนในสมัยนั้นก็ได้ เพราะมีการจารเช่นนี้อยู่มาก เช่น

สงฺโฆ	จารเป็น	สํโฆ	มหาปชา.
อุปฺสงฺกมิตฺวา	จารเป็น	อุปฺสํกมิตฺวา	ทพฺพ.

พัยฺญชนะวรรค ฎ ที่เป็นพัยฺญชนะซ้อนใช้จารตัวตามเพียงตัวเดียวแทน เช่น

จาร ถ ตัวเดียว แทน ฎจ ก็มี เช่น			
นิฎฺจิตฺ	จารเป็น	นิตฺถ	ทพฺพ.
ปฎฺจเปนฺโต	จารเป็น	ปถเปนฺโต	สุทฺโธทน.

- จาร ฌ ตัวเดียว แทน ฌฎ ก็มี เช่น

วฑฺฒตฺวา	จารเป็น	วฒตฺวา	พาหิย.
อนฺวฑฺฒมาสํ	จารเป็น	อนฺวฒมาสํ	สุทฺโธทน.

๑๑.๓ การคัดลอก

ลักษณะทั่วไปของการคัดลอกคือ ไม่มีการแบ่งวรรคตอน จารติดต่อกันตลอด แล้วเว้นช่องว่างไว้ระหว่างบรรทัดที่ ๒ และ ๔ ทางด้านหัวและด้านท้ายไว้ร้อยเชือก นอกจากนี้ก็ยังมีข้อบกพร่องอื่น ๆ ที่เกิดจากการคัดลอก ดังนี้

คัดลอกเกิน เช่น

โนปติยาทิ	จารเป็น	โนปติโยทิ	มหาปชา.
อชชโร	จารเป็น	อชชโร	กฤษทล.
ทสนุ์	จารเป็น	ทสนุ์	มหาโมค.

คัดลอกสลับตำแหน่ง เช่น

นูน	จารเป็น	นุ	มหาปชา.
อาพาหน	จารเป็น	อาหพน	สุทโททน.
สมุหตา	จารเป็น	สมุหตา	มหาปชา.

เมื่อศึกษาการจารพบว่า ได้จารสระผิดพลาดหรือบกพร่องมากที่สุด คือจารสระจมเสียงยาวเป็นสระจมเสียงสั้น นอกจากนี้ ก็จารพยัญชนะตก จารพยัญชนะที่ไม่ซ้อนก็จารซ้อนเข้าไปและไม่ซ้อนในที่ควรซ้อนอีกด้วย

ส่วนการจารพยัญชนะมีเสียงคล้ายคลึงกันผิดเพราะมีฐานกรณ์ใกล้เคียงกัน เช่น พยัญชนะวรรค ฎ กับพยัญชนะวรรค ฑ การจารพยัญชนะสังโยคคือตัว ง ตามกฎพยัญชนะสังโยคแล้ว เมื่อซ้อนกับพยัญชนะที่อยู่ในวรรคเดียวกันคือวรรค ก ให้แปลงนิกหิตเป็น ง ซ่อนหน้าพยัญชนะในวรรคของตน แต่ในการจารยังคงไว้เหมือนเดิม จารพยัญชนะวรรค ฎ ที่ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดและมีตัวตาม จะไม่จารพยัญชนะตัวตามไว้เกือบทุกคำ ลักษณะดังกล่าวข้างต้นเป็นการจารในแนวเดียวกันเกือบทั้งหมด อาจจะเป็นความนิยมในสมัยนั้นก็ได้

ส่วนการคัดลอกเกินหรือคัดลอกสลับตำแหน่งคำ มีความผิดพลาดในการจารน้อยที่สุด